

JÓKAI ÉS A NAGY TÜKÖR

Írta SCHÖPFLIN ALADÁR

Jókainak az ötvenes években és még azután is jó darabig Heckenast volt a kiadója. Országgraszoló népszerűsége akkor alakult ki s az okos kiadó ezt nemcsak arra használta ki, hogy regényeit és novelláit könyvekben kiadta, hanem egyébként is igyekezett foglalkoztatni. Mikor Heckenast 1854-ben megindította a Vasárnapi Ujságot, Pákh Albert szerkesztő mellé Jókait szerződtette főmunkatársnak s a nagy író ott is maradt a lapnál vagy tíz évig. Nemcsak elbeszéléseket, cikkeket írt bele s Kakas Márton álneven humoreszkeket — a mai croquis őseit — hanem nagyrészt szerkesztette is a lapot. Pákh ugyanis beteg ember volt, matrac-sírhoz szegezte másfél évtizeden át a betegség, időnkint hosszú ideig dolgozni is alig tudott. A lap megindulásakor Gyulai Pál is, aki együtt lakott Pákh Alberttel, belső munkatárs volt, de nem sokáig, mert hamar elvi ellentétei származtak a szerkesztővel és a főmunkatárssal. Gyulainak kemény elvei voltak a lapszerkesztés dolgában. Különösen a szerkesztői üzeneteket helytelenítette. A beküldött rossz kéziratokra ugyanis Pákh és Jókai gúnyos-csípős bírálatokat írtak. Ezek nagyon népszerűvé tették a rovatot a nagyközönség előtt, az olvasók már előre várták, milyen tréfás üzenetek lesznek az új számban s jókat nevettek a fűzfapoéták rovására. Gyulainak ezzel szemben az volt a nézete, hogy nem illik ki-gúnyolni azt, aki bizalommal küldi be zsenéit a szerkesztőnek. A Jókai és Gyulai közti ellentét már ekkor megmutatkozott. Ellenkező gondolkodásmódú, művészi törekvésű

és magatartású emberek voltak, nem csoda, hogy egy hosszú életen át nem tudtak össze-férni.

1856-ban Heckenast külön vállalatot is alapított Jókai számára. Ez volt a *Nagy Tükör*. Huszonnégyoldalas füzetekben jelent meg minden ötödik vasárnap.

Mai szemmel nézve különös kiadvány volt ez. Zöld borítékján felül egy féldoldalas kép: Kakas Márton gúnyosan mosolyogva, torzító nagy tükör, amelybe férfiak és nők csoportja néz s a tükör különböző állatok képét mutatja nekik. Ezzel van jelezve a Nagy Tükör szatirikus jellege. Az előfizetési feltételek ezt meg is mondják: «tartalma humoristicus munkálatok képekkel. Ára az egész évfolyamnak 2 forint.»

A képekkel azonban baj volt. Nem voltak jó rajzolók. S bizony, ha lapozgatunk a füzetekben, sokszor el kell mosolyodnunk, nem azért, mert a képek torzképek, hanem a naivitásuk és kezdetlegességük miatt. Ezt érezte a szerkesztő és a kiadó is, ezért ezzel a felszólítással fordult «hazai művészeinkhez»:

Felszólítás hazai művészeinkhez! Az ilyen illusztrált humoristicus vállalat, mint a miénk, kezdetben nem adhat oly megfelelő képeket, aminek a külföldi hasonló tartalmú vállalatok képeivel versenyezhesse. Nem is tudjuk egyelőre, hogy kitől kelljen azokat megszerezniük? Pedig kétségtelenül hisszük, hogy hazánkban annyi genialis művész és dilettáns rejtőzködik, aki torzképek, genererajzok, jellemképek s más effélék kiállításában remek dolgokat fog előállíthatni, ha számára kellő tér nyitattik. Mire nézve felhívjuk az illető művész és műkedvelő haza-

A Nagy Tükör címlapjának rajza

fiakat, hogy ha vállalatunk számára közremunkálni óhajtanak, mi minden ilyenmő rajzot szívesen veendünk s amint egyrésről azoknak illendő díjazását ígérjük, úgy, ha szükséges, a kívánt titoktartásról is kezeskedünk. Így reméljük idő-jártával vállalatunk művészeti részét is odaemelhetni, hogy a külföldi hasonneműekkel a versenyt kiállhassa. Addig is ne riasszanak bennünket vissza sem a kezdet nehézségei, sem az áldozatok nagysága.

Különösen jellemző az akkori közállapotokra, hogy ez a felszólítás a titoktartásról is kezeskedik. Veszélyes volt abban az időben torzképeket rajzolni és közzétenni.

A lap tréfás politikai cikkel kezdődik. Ennek állandó címe *Politikai körít gyalog*. Szerzi a politikus csizmadia. A szöveg fölé tett képen bajuszos csizmadia ül hálósapkával a fején, újsággal a kezében és magyarázza a maga módján az olvasott dolgokat a feleségének, aki a konyhában foglalatoskodik. Az aktuális politikai események tréfás kommentárja ez. Ilyesformán:

Törökországban is nagy dolgok folynak: az anglus királyné küldött a szultánnak egy harisnyakötőt. Ezt úgy hívják ő nálunk, hogy a Bath-rend. E helyett van nálunk a csizmaszáron a bojt. Az is valami rend lehetett valaha: ha tudós volnék, még kikeresném. Amint azonban elhozzák a szultánnak a rendet, akkor veszik észre, hogy hiszen a szultán nem visel harisnyát. Mit csináljanak már most? Az angol ministerek azt vitatták, hogy a szultán húzzon harisnyát és félnadrágot, a török ministerek azt mondták, hogy dugja a rendet az öve mellé, vagy kösse a turbánjára: a nagyvezér haragudott, hogy miért küldtek a szultánnak csak az egyik lábára térdkötőt? Hogy járjon vele úgy az utcán, mint aki a másikat elvesztette? Végére valami okos ember azt a tanácsot adta, hogy viselje a rendet a szultán a salavári alatt, ott is annyit használ az, mint kívül s ebben megnyugodtak. Az angolok még olyan nagylelkűek is voltak, hogy elengedték a szultánnak, miszerint az esküvési formulából hagyja ki azt, hogy a török szultán ellen minden erejével harcolni fog. Akik a Bath-rendet alapították, aligha gondoltak arra, hogy valaha maga a hitetlenek fejedelme is tagja legyen annak a rendnek, ami ő ellene állt fel. Hja, sokat megért az ember, ha meghal.

Ezután rendszerint humoros elbeszélés következik Kakas Mártontól — az egyiket az író furcsa szóval «humoreszk»-nek nevezi. Az ilyen szójátékszerű kifejezések gyakoriak. Az 1848-i évfolyamban ugyancsak Kakas Márton nem Dekameront, hanem «Kiliameront» kezd, vagyis ezer rövid novellát — ez az ígéret természetesen nem veendő komolyan. Van aztán egy állandó rovat minden szám végén: «A Nagy Tükörre elő nem fizető celebritások». Ebben a kor úri típusai vannak lerajzolva, két-három mondatnyi tréfás szöveggel. Közben aztán apró közlemények vannak: kis történetké, tréfás okoskodások, paródiák. Az egyik számban például Kertbeny Károlyt csipkedi meg magyar versek nem mindig sikerült fordításaiért. Ilyeneket fog rá:

A politikus csizmadia (A Nagy Tükör állandó alakja)

Hab ich nicht g'sagt Engel Bandi
Geh nicht in die Niederlande
Um Gulásfleisch zu fressen mit
Der Csikosen roher Bande.

Ez volna a «Lám megmondtam Angyal Bandi» kezdetű népdal német fordítása. «Hírhedett íróink arcképei» című sorozat elburkolt arcú torzképeket közöl a polemia költőről, a drámaíróról, a «salon-íróról» stb. Az egyik szám «A barackkérdés» címen operaparódiát közöl, amelyben csupa állatok, főképp majmok szerepelnek. A legtöbb helyet hosszabb-rövidebb anekdoták foglalják el, elég sok a tréfás vers is. Jókai a maga tréfás módján beleszól a *cz* és *c* vitájába, amely már az ötvenes években elkezdődött és eltartott a század végéig, az egyszerű *c* győzelméig. Jókai ebben az egyben egyetértett Gyulaival, *cz* párti volt. Egy vagdalkozó cikkben parodizál egy tudományos akadémiai előadást, amely a *z* betű teljes kiírtását indítványozza a magyar nyelvből. Egy sereg kép is van minden számban fametszettel sokszorosítva. Hogy kik rajzolták, nem tudni, egyik alatt sincs aláírás. A «titoktartást» tehát komolyan vették.

Általában feltűnik, hogy a szerző neve sehol sincs aláírva a cikkek alá, csak Kakas Mártoné a novellák címei alatt — erről akkor mindenki tudta, hogy Jókai tréfás álneve. Néha egy-egy álnév, ma már lehetetlen megállapítani, ki rejtőzik mögötte. Fel kell tételezni, hogy az egész lapot, vagy legalább is túnyomó részét Jókai maga írta; a stílus is majd mindig órá vall.

Nagy sikere nem volt a Nagy Tükörnek, 1856 novemberétől 1858 februárig élt csak s tíz füzet jelent meg belőle ez idő alatt. A *Nagy Tükör* cím azonban, úgy látszik, tettzett Jókainak, mert sokkal később, 1870-ben újra indított egy ilyen című illusztrált satírikus hetilapot Visi Imrével, egykori nevezetes újságíróval együtt. Ez azonban mindössze négy hónapig élt.